



Vil ikke  
forstyrres!

Jeg læser  
Dostojévskij...

At læse  
Dostojévskijs  
”Dobbeltgængerer”

Opgave af Jens Peter Bregnballe

Studienr: L272022

Fag: Dansk

Vejleder: Marianne Corfitsen

Professionshøjskolen

University College Nordjylland

maj/juni 2008

## Indledning

I verdenslitteraturen har jeg valgt Dostojévskijs "Dobbeltgængerer" (1846)<sup>1</sup>, som omdrejningspunkt for en danskfaglig indsats på 9. /10. klassetrin. Der henvises herefter til sidetal i note 1's angivne udgave. Indledningsvis vil jeg gennemføre en litterær analyse. Gennem nykritisk analyse kan forfatterens teknikker klargøres i teksten, og gennem den historiske-biografiske og den idéhistorisk analyse kan centrale idéer og brydninger fra forfatterens og romanens tid rekonstrueres, og gennem den receptions æstetiske metode eller m.a.o. den hermaneutiske metode, så kan romanens, forfatterens, datidens læser og nutidens læser mødes med hver deres forståelseshorisont. Jeg tager alle analyser i anvendelse, og den multifaceterede analyse begrundes i, at kunne få mange sandheder i, om og omkring teksten til at træde frem for læseren, hvilket befordrer en berigelse af oplevelsen. Afslutningsvis vil jeg vise, hvorledes Dostojévskijs "Dobbeltgængerer" vil indgå i et undervisningsforløb.

## Referat af Dobbeltgængerer

Embedsmand og titulærråd<sup>2</sup> Jakov Petrovič Goljádkins sind spaltes i to. Forkuethed slår ud i sindsyge. Undervejs modtager han nedværdigelse, degradering og hån. Spaltningen opleves gennem den sindsyge hovedpersons øjne. Goljádkin lever med sin tjener, går til læge, kører rundt og spiller velbjerget i en lejet karet, blamerer sig til fester og hengiver sig til forestillinger og drømme. Han elsker en kvinde, som gives bort til en anden. Han møder sin dobbeltgænger, fører samtaler med ham og er i starten dennes overmand, hvilket hurtigt ændrer sig. Dobbeltgængerer ydmyger og fortrænger ham gang på gang. Goljádkin forsøger at stritte imod og at overbevise andre om den andens forfærdelige karakter, inden den endelige kapitulation (Side 185).<sup>3</sup> Til slut køres Goljádkin bort til en sindsygeanstalt, listet i baghold, med gode miner til slet spil. Med ham opløses dobbeltgængerer.

## Komposition

Kompositionen er som en lang nedtur, en deroute. "In medias res" er her taget i anvendelse. Goljádkin har været ved lægen, og opløsningen er begyndt. Romanen indeholder breve, som det stilmæssigt også var tilfældet med Dostojévskijs første roman. Spændingspunkter viser sig gennem opbygning af pinlighed, og udløses ved eksempelvis udsimidning. Den ene skandalescene efter den anden leder mod den endelige katastrofe. Det stærkeste

kompositoriske spændingsfelt finder sted mellem Goljádkin den ældre og Goljádkin den yngre, hvor vi som læsere svinger i tvivlen mellem, om den ene eller den anden er fantasi eller virkelighed. Kompositionens modsætningsfyldte og gennemgribende betydning fremstilles i afsnittet om genreindkredsning.

## Personkarakteristik

Navnet Goljádkin er afledt af golod der betyder sult, og golyj som betyder nøgen eller blottet. Vi har at gøre med en person, der er paranoid og føler sig forfulgt, for alt ser på ham. Det inverterede blik er det stærkeste eksempel: "Fortroligt så hans brune kommode og stole på ham.." (Side 5). Han formes af omgivelserne, trods hans ønske om at være uafhængig, og kan ikke leve op til sine egne forventninger. Goljádkin hallucinerer. Han er æstetiker i Kierkegaardsk forstand. Der er ingen handlen, hvilket han taler sig fra, og er overladt til sanseligheden, og han ser og oplever alt omkring sig, men kan ikke vælge, hvis han da overhovedet har et valg? Han er tydeligvis en livsløgner, og fremstiller sig selv i samtalen med andre, som værende noget han ikke er, et aktivt handlende menneske, og afslører med sin famlende aggeren det modsatte. Det er tydeligt hos lægen Ivánovitsj (Side 14-16). Det ses også i forbindelse de svingende refleksioner over fornedrelserne han udsættes for. (Side 96). Han skræmmer ved første indtryk sine medmennesker, og derefter finder de ham latterlig. Man kan beskrive ham som et overflødigt menneske, som så mange figurer hos Dostojevskij (Side 176). Han tvinges til at genkende sig selv i en anden, "Goljádkin den yngre". Han foragter sig selv, og de andre om muligt endnu mere. Han ønsker advancement i hierarkiet, men foragter den måde det gøres på af "Goljádkin den yngre". Goljádkin er ikke psykotisk paranoid, ellers ville han ikke mærke, at der var noget galt: "Ak!...*Det havde han anet allerede længe.*"(Side 186). Goljádkin den yngre beskrives som repræsentationen af Goljádkin den ældres ønskedrøm, han formår alt det den ældre drømmer om - og foragter. (Side 64). Der er i bogen et kæmpegalleri af bipersoner, som ikke træder i karakter.

## Tid

Der er intet årstal, ingen historiske begivenheder, der fæstner handlingen. Handlingen udspiller sig over ca. fire dage. Beskrivelser af materielle levn fra en tid – altså kilder i form af fysiske genstande fra den tid (f.eks. en karet), hvor teksten er skrevet kan selvfølgelig hjælpe os til en omtrentelig tidsangivelse af hvornår det foregår. Tid handler således ikke her

om bogens udgivelsesdato.

## Sted

Historien finder sted i St. Petersborg, en by splittet mellem den vestlige og slaviske kultur, en by i vækst.

## Miljø

Det hele foregår i Goljádkins lusede lejlighed, bureaukратиets kontorer, private palæer, det sociale hierarkis rammer. Miljøet udgøres også af St. Petersborgs mørke dage og hvide nætter, hvor et spøgelsesagtig, voldsomt vejr danner en fantastisk, surrealistisk baggrund.

Goljádkins bevidsthed farver omgivelserne: *"Men endnu var alt drivvådt, snavset og sort og luften kvælende tyk, særligt for hr. Goljádkin, der i forvejen havde besvær med at ånde."* (Side 169). Billeder af forfald ses i beskrivelsen af Goljádkins lejlighed og at handlingen er henlagt til efteråret.

## Fortællerforhold

Læseren oplever gennem den kommenterende fortæller. *"For øvrigt vidste han i dette øjeblik næppe, hvad han gjorde. Bleg og vaklende, mere død end levende, steg han ud af vognen."* (Side 31) *"Goljádkin, der vidste, hvordan man skulle opføre sig..."* (Side 134) Fortælleren har en ironisk distance til Goljádkin.

*"Med denne oprigtige erkendelse, at han havde båret sig dumt ad,"* (Side 110) *"Til sidst samlede der sig en uhyre masse, et uoverskueligt mylder af hr. Goljádkins genbilleder; de oversvømmede hele Petersborg – indtil en betjent endelig så sig foranlediget til at tage alle disse genbilleder ved kraven og føre dem til vagten ..."*

(Side 124). Fortælleren provokerer og blotlægger. Fortælleren forvirrer læseren og forråder Goljádkin med den ironiske distance og bedreviden, men er alligevel ikke ukærlig.

Fortælleren træder tydeligst frem, som et "jeg" i kapitel 4. *"Det er selvindlysende, at min svage og stumpe pen på forhånd må opgive at skildre..."* (Side 39) og fortsætter frem til *"min ærede læser, dertil duer min pen ikke, og af den grund vil jeg hellere holde ind og tie stille"* (Side 40). Fortælleren inddrager også læseren ved at bruge "vi" *"For øvrigt – vi vil ikke nægte, vi tør ikke nægte, at dersom en eller anden virkelig og for alvor havde sat sig i hovedet at ville gøre hr. Goljádkin til en klud – så havde han gjort det."* (Side 97)

## Fremstillingsform

Formen foreligger umiddelbart som indvendigt medsyn, men hvis fortællingen ses som en

### At læse Dostojevskijs "Dobbeltgænger"

drøm, da foreligger den som bagudsyn. Der er en scenisk fremstilling med megen dialog, hvor det dramatiske aspekt driver historien frem.

## Stil

Sproget er mundret, direkte, springende (fra kap. 3 til kap. 4), rablende (Side 178), fyldt med bindestreger, prikker - et åbent sprog, der skaber en dialog med læseren, hvor ikke alt foræres. Ledemotivet "dobbeltgænger" findes helt nede i sproget, i metaforerne (Siderne 30, 95), ligesom det er at finde i forbindelse med andre personer end vor helt (Side 185).

## Biografiske forhold

Fjodor Dostojevskij blev født i 1821. Faderen var læge, dominerende, brutal, sentimental, påholdende, pengegrisk, jaloux, snobbet. Herfra arvede Dostojevskij en del egenskaber. Moderen gik til i en ung alder, slidt op af faderen. Barndommen var trist og afsondret, tilbragt i byen, som forblev hans verden, hvor han lærte at læse efter bibelen. Dostojevskij var allerede som barn en enspænder, søgte tilflugt i bøgernes verden. Læste i skoleårene Balzac, Sand, Hugo, Pusjkin, Gogol, med andre ord overgangen mellem romantik og realisme. Dostojevskij antages på et militær/ingeniør-internat. Han sysler videre med lysten til at være forfatter, og hans foretrukne forfattere er Schiller og Pusjkin. Han føler sig i pagt med sin tid, for han lever i en sværmerisk drømmeverden hvor alt er Schillersk "Sturm und Drang". Fra 1844 må han hutle sig igennem, da han vil leve af at skrive. Han gennemarbejder gang på gang sin roman "Fattige folk" og det lykkes han så i 1845 at bryde igennem. En kreds af forfattere ser i ham en medkæmper i den revolutionære kamp, idet Dostojevskij udtrykker sympati med ydmygede sjæle og krænkede skæbner, og har en social medfølelse. P.g.a. sit syn på kunstens opgave og på kristendommen, så bryder han med denne kreds. Dobbeltgænger udkommer 1846. Heri fordyber Dostojevskij sig i psykologien, i stedet for i de sociale tilstande. Den berømmelse, han fik året før stiger ham til hovedet, omgivelserne finder ham træls, gør grin med ham og han kravler tilbage til sine drømme. Værket får en meget kritisk modtagelse. Dostojevskij gør senere 3 forsøg (1847, 1859, 1861-65) på at omskrive romanen. Dostojevskijs livshistorie er i sig selv voldsom og fyldt med politiske bevægelser med radikale frihedsidealer, arrestationer, enecelle i fængsel, brutale afhøringer, dødsdom, benådning, tugthus i Sibirien, censur og forbud, ægteskab med uigengældt kærlighed, ulykkelige ydmygende forelskelser o.s.v. Det har været hans evne som kunster at



kunne omkalfatre det levede liv til stor kunst, som gør det interessant. I 1881 dør Dostojevskij af anstrengelse efter romanen Brødrene Karamazov. Han dør som en stor og farlig forfatter.

## De litterære inspirationskilder

En meget eksplicit intertekstuel henvisning får vi fra bogens undertitel, som er "En Petersborger Digting". Den peger på Alexander Puschkin's (1799-1837) "Bronzerytteren" (1833)<sup>4</sup>, som kort fortalt er som følger: Skt. Petersborg er bygget oven på en sump. I forbindelse med en dræning oversvømmes store områder i 1824, og mange deriblandt en fattig ung mand Yevgeny drives til fortvivlelse og vanvid, hvor han holder Tsar Peter den Store ansvarlig for hans ulykke, og han forbander Tsarens statue. I samme nu bliver bronzestatuen levende og forfølger Yevgeny til hans død. Andre litterære inspirationskilder er åbenbare. Nikolai Vasilievich Gogol's (1809-1852) "Nevskij Prospekt" (1835)<sup>5</sup> og "Næsen" (1836), hvor det realistiske tema bliver søgt givet en overvirkelig, fantastisk karakter. Man finder i dette forfatterskab en realisme blandet med grotesk fantasi og beskrivelser af forkuede mennesker. Ernst Theodor Amadeus Hoffmann's (1776-1822) fantastiske noveller og fortællinger er en central vestlig inspirationskilde.<sup>6</sup> Hoffmann var blandt de sidste romantikere og stod fader til den fantastiske fortælling. I disse fortællinger er han som fortæller ofte den første til at bryde illusionen og løfte sløret og udlevere charlatanerne. Ernst Theodor Amadeus Hoffmann's "Sylvesternatten" (1815) handler om Erasmus Spikher, der forføres af den skønne Giulietta til at sælge sit spejlbillede til den onde.<sup>7</sup> Dostojevskij henter fra dette forfatterskab dobbeltgængermotivet. Endvidere er inspirationen fra Honoré de Balzac (1799-1850) også tydelig, hvor det realistiske præg - hvor det forskelligartede miljø opdages som betydende for menneskers livsbaner. Han betragtes som realismens (naturalismens) fader, hvor samspillet mellem miljø og personer er centralt. Han gengav sin tids samfundsliv og de mekanismer der styrede det, hvor specielt pengenes rolle accentueredes. Dostojevskij oversatte i øvrigt 2 af Balzacs romaner. Man kan i dobbeltgængerens også tydeligt se spor af Jobs bog fra Det gamle testamente, der i hovedtræk handler om at djævelen tillades af gud at prøve og udfordre Job i hans tro ved gradvist at fratage ham rigdom, magt, kone og børn etc., hvor Job dog forbliver trofast. Hvor langt kan man udfordre mennesket i dets tro før mennesket afsiger sin tro, er et centralt tema. Vil mennesket fortabes, eller vil det overvinde fristelsen.<sup>8</sup> Man kan i samme åndedrag også tale

### At læse Dostojevskijs "Dobbeltgængerer"

om en Johann Wolfgang von Goethe (1749- 1832) inspiration fra værket Faust, der tematiserer hovmodet, hvor en kunstner sælger sin sjæl til djævelen for at kunne skrive bedre. Johann Christoph Friedrich von Schiller (1759-1805) er en anden inspirationskilde til Dostojevskij. Schiller var meget optaget af sin samtids frihedsidealer. Udgangspunktet for denne romantiker er subjektets skabende udfoldelse, og denne opfattes som en åndelig stræben efter frihed. Han måtte i lighed med Dostojevskij opholde sig en tid ved et militærakademi. Enten måtte man blive præst eller soldat for at få en uddannelse.

## Det eksistentielle og religiøse

I spørgsmålet, om det religiøses kontakt til det virkelige liv, som Dostojevskij tematiserer, finder vi en litterær paralelfigur et andet sted i europa, nemlig Søren Kierkegaard, der udgiver "Enten-eller." (1843)<sup>9</sup> få år før Dostojevskij udgiver "Dobbeltgængerer" (1846). Man skal dog ikke se Kirkegaard som en inspirationskilde til Dostojevskij, men som et parallelt forekommende forfatterskab, der tematiserer de samme problemer. Man kan således også anskue Dostojevskij som eksistentielist i den forstand at han også fokuserer på individets valg, og dets refleksion over valgmulighederne, og ikke mindst om individet fravælger valget mellem det gode og det onde, og fortabes i det yderlige, de andre, miljøet, vanerne og kotumerne. Er man enig i denne parallel, kan følgende polære og uforenelige fremstilling af mennesket se således ud. På den ene side har vi det tyngende **syndefald og skyld**, hvor det evigt tvivlende uafklarede og refleksionssyge og hovmodige individ, bestemmes af ydre målestokke, det æstetiske menneske, der fortaber sig i det ydre omkringliggende. På den anden side har vi **valget og troen**, hvor det etiske menneske vælger sig selv og sit opdrag og bliver sin egen målestok.

## Genreindkredsning

Vi kan tale om flere genretyper, hvor det vil være frugtbart at indplacere "Dobbeltgængerer" i.

1. Psykologisk realisme, hvor vægten er flyttet fra det ydre til det indre med stor inspiration fra romantikken, hvor der er megen tanke og liden handling. Dobbelt-motivet, hvor idealet overfor virkeligheden, her er drevet til sin yderste konsekvens. 2. Den fantastiske fortælling - "Den vidunderlige genre" – i Tzvetan Todorovs (1939–) belysning. 3. Flerstemmig poetik – den polyfone roman – i Mikhail Mikhailovich Bakhtins (1895–1975) belysning.<sup>10</sup>

### At læse Dostojevskijs "Dobbeltgængerer"

"Dobbeltgængerer" betragtes af Tzvetan Todorov som et udslag af den fantastiske genre<sup>11</sup> Todorov hævder, at der med det 19. århundredes litteratur finder en forskydning sted med det fantastiske, nemlig ind i menneskets psyke, hvor nogle af de fantastiske elementer før var eksternaliseret som feer eller hekse. Dostojevskij hører til de litterater, hos hvem denne fantastisk tager sin begyndelse, og som fortsætter henover Kafka til bl.a Cortazar. Todorov siger med Sartre, at der for disse litterater (bl.a. Kafka) kun findes et fantastisk objekt, nemlig mennesket.<sup>12</sup> I denne fortælling af Dostojevskij tillades det læseren at opdage det, som gemmer sig bag det reeles fremtrædelser. Tekstens fantastiske fortælle teknik har i sig indbygget en intention om at tale om noget, som en konventionel realisme ikke ville formå. Socialt og kulturelt tabuiserede emner kan i det fantastiske manes frem og belyses, og involvere læseren i overvejelser og refleksion.<sup>13</sup> Kærligheden, begæret, skylden, døden, sorgen berøres nænsomt, og teksten forgriber sig ikke på disse livsytringer, som firkantede realia, sætter ikke ytringerne på begreb, men åbner for en samtale mellem læser og forfatter om ytringerne. Vi skal holde os for øje at social censur til alle tider forbyder beskæftigelsen med bestemte temaer, der ikke lader sig offentliggøre.<sup>14</sup> Det overnaturlige bliver for fantastiske fortællere et påskud til at beskrive ting, de aldrig havde turde nævne i realistiske termer. Det fantastiske gør det muligt at overskride grænser. Det fantastiske bliver også et påskud til overskridelse af forfatterens selvcensur. Det er f.eks. lettere for Dostojevskij, at acceptere seksuelt begær når det tilskrives dobbeltgængerer - det onde - djævelen.<sup>15</sup> Man kan således lede efter temaer i den fantastiske fortælling som er vendt mod den individuelle og sociale censur. I tilfældet med "Dobbeltgængerer" finder vi en indirekte kritik af bureaukratiet dets rigiditet, træghed og undertrykkelsen af det enkelte individ i det sociale hierarki, men selvsagt er denne kritik ikke eksplicit formuleret, men netop udtrykt ved det valgte miljø, scenari for fortællingen, hvor helten bliver gjort til en antihelt. "Dobbeltgængerer" må vi placere nærmest "Den vidunderlige genre", fordi der aldrig kommer nogen eksplicit forklaring på de uvirkelige hændelser, som Goljádkin oplever. Hvis der til sidst i fortællingen havde stået; "Han vågnede op og åndede lettet op over at konstatere at det hele blot havde været en drøm", så havde den placeret sig mere i nærheden af "Den uhyggelige genre". Faktisk fortsætter svingningen mellem det irrationelle og det rationelle ud over historiens slutning. Goljádkin synker hen i glemsel og bevidstløshed efter kampen med



### At læse Dostojevskijs "Dobbeltgængerens"

Goljádkin, men vågner op til forestillingen om, at der er flere Krestjan Ivánovitsjér, og at det er det onde eksemplar som han har foran sig. Et eksempel på en vaklen mellem en naturlig og en overnaturlig forklaring på hændelserne i "Dobbeltgængerens" ser vi allerede på første side (Side 5): *"Dog blev han endnu en god stund liggende ubevægelig i sengen som et menneske, der endnu ikke rigtigt er klar over, om han nu også virkelig er vågen og omgivet af virkeligheden, eller om han sover endnu og kun ser et drømebillede for sig."* Et andet eksempel er der på side 53: *"med en heftig, uforklarlig uro så han sig om - dog, der var ingen og intet at se, noget særligt kunne der ikke være sket... og alligevel... alligevel forekom det ham tydeligt, at der i dette øjeblik havde stået én ved siden af ham, tæt ved siden af ham, ligeledes støttet til gelænderet og - hvor sælsomt! - end- og sagt noget til ham!"* Der er et jeg eller en fortæller, der udlægger fortællingen for os, således at vi oplever en tøven ved fortællingen. Jegét giver sig til kende flere steder men tydeligst i kapitel 4, hvor han træder frem i jeg-form, hvor han vender det ærkedekadente selskab ryggen og siger: *"Lad os derfor vende os til hr. Goljádkin, vor sandfærdige fortællings virkelige og eneste helt."* (Side 40). Fortælleren vedkender sig det faktum, at det er ham der søger at gengive heltens historie, således også hans indre monolog. Tvivlen på den yngre Goljádkins eksistens ser vi flere steder. F.eks ser vi på side 64: *"Er det en drøm, eller er det ikke en drøm," tænkte han.* Det centrale er at fortælleren aldrig giver en entydig forklaring på om hændelserne nu kun foregår i hovedet på Goljádkin i vågen eller sovende tilstand. Læseren tager tekstforløbet for gode varer, for vi opfordres ingen steder i "Dobbeltgængerens" til at læse den allegorisk, eller til at forstå den i overført betydning, og man kan ifølge Todorov ikke forstå en tekst allegorisk medmindre der er eksplicite henvisninger hertil i teksten.<sup>16</sup> Der optræder kun bogstavelige metaforer som *"Ulven vil græde lammets tårer"*. Todorov beskriver det poetiske billede som intransitivt, hvilket vil sige at poesien undslår sig, at repræsentere en fremkaldt verden. "Dobbeltgængerens" bliver af Dostojevskij betegnet som et Petersborg-poem. I betegnelsen ligger der en ironi, som søgte at give det realistiske tema en overvirkelig, fantastisk karakter,<sup>17</sup> men der er ingen grundlag for at kunne læse teksten poetisk. Todorov står på skuldrene af Bachtin med sin strukturalisme teori om det fantastiske, hvorfor det er naturligt at bringe ham på banen til afslutning. En flerstemmig poetik – eller den polyfone roman, som Bakhtin ville rubricere "Dobbeltgængerens" i, er ikke en nem genrebestemmelse at gøre rede for, men i fokus er Dostojevskijs kompositionelle tilgang til romanen. Bakhtin udpeger det centrale ved Dostojevskijs poetik til at være, at han krænker enhver kanon i.f.t. roman-materialets organiske enhed. Polære og uforenelige elementer i

### At læse Dostojevskijs "Dobbeltgængerer"

fortællingen underordnes en overordnet filosofisk hensigt og et hvirvlende hændelsesforløb.<sup>18</sup> Han lader flere ligeberettigede men modstridende synspunkter/ideologier m.a.o. stemmer stå stærkt over for hinanden, uden at servere den "rigtige" konklusion for læseren, som jeg f.eks. har vist i afsnittet om *"Det eksistentielle og religiøse"*. I korthed, så ses personlighedsdannelsen af helten i Dostojevskijs romanværk som dialogisk: Den enkelte bliver kun bevidst om og bliver til sig selv ved at vise sig selv for en anden, og ved den andens hjælp. Det der sker på grænsen mellem den enkelte selv og den anden udgør personlighedsdannelsen. Personlighedsdannelsen bliver således ikke individbunden, men socialitetsbunden. Dostojevskijs romanform er en mangefacetteret diamant, hvor lyset iform af hinanden polære modsigende idéer/handlinger/miljøer/-stemmer ligeværdigt brydes og går i dialog med læseren. Romanformen er med andre ord hos Dostojevskij en redundans af tvetydigheder, der afæsker holdningsdannelse i dialog med læseren.

## De forfatterskaber som Dostojevskij inspirerer

En af de ting der kendetegner en stor klassiker er dens indflydelse på eftertidens litteratur. Vi kan nævne forfatterskaberne; Andrej Belyj der gengiver det paranoide, og undergrundsmotiverne og anvender byen som metafor, Marcel Proust og Virginia Woolf i deres udforskning af bevidstheden og underbevidstheden, Joseph Conrad med den mørke ironi, Thomas Mann med sansen for den moderne sygelighed, Franz Kafka med den politiske og psykiske undertrykkelse, James Joyce med den altopslugende by, Jean-Paul Sartre Albert Camus med den eksistentiale og absurde roman.

## Den skabende læsers didaktik

De bedste undervisningsoplevelser, som har bevæget og ændret mig, er kommet fra velforberejede, engagerede lærere, der i deres forberedelse har udført et indædt planlægningsarbejde, som de i undervisningssituationen var parate til at fravige og improvisere hen over, men det mest centrale har været, at de var istand til at indrage og aktivere os elever i noget nyt og meget fremmed stof, så vi indoptog det. At præsentere den sædvanlige "ungdomsroman analyse" for de store snart voksne børn er at forvente for lidt af børnene, og er at forvente for lidt af mig selv som lærer. Til gengæld er det at præsentere eleven for en fremmedoplevelse heller ikke en nem opgave, og den fordrer mange tilgange, hvorfor en tværfaglig emne vil være den konkrete ramme om dette forløb. I slutmål for

### At læse Dostojevskijs "Dobbeltgængerens"

faget Dansk Efter 9. /10. klasses trin finder jeg den formelle ramme for undervisningens udfoldelser, og specielt punkterne under "Sprog, litteratur og kommunikation".<sup>19</sup> Den her valgte litterære klassiker "Dobbeltgængerens" er valgt fordi den som et stykke litteratur nemlig er eksemplarisk. Den store tidsafstand fra nutiden og til romanens fremstillingstidspunkt kan give sproglige og andre problemer, som skal overvindes. Tidsafstand ikke et onde, men tværtimod en forudsætning for en mere indgående forståelse. Der vil ikke her være tale om en ren læsning, men i højere grad om en bredt anlagt kulturanalyse, som kan bringe eleverne på et stadi, så de har en større forforståelse til en læsning af denne lille roman. I indledningen til den litterære analysedel er jeg inde på, at den multifaceterede analyse stiller flere sandheder til rådighed. Det bedste eksempel på en sådan frugtbar tilgang er fra et andet fag - historiefaget, hvor "Annales skolen" (opkaldt efter tidsskriftet "Annales d'histoire économique") grundlagt af Marc Bloch (1886-1944), netop udnytter et systematisk tværfaglig samarbejde mellem historie, geografi, samfundsvidenskaber og naturvidenskaber, for at se en periode og dets begivenheder i flere belystninger. En sådan tilgang vil jeg også her benytte. I geografi vil man bl.a se på datidens Skt. Petersborgs placering, byens klima, byens kanaler, byens arkitektur m.m. Man vil her producere plancher med billedillustrationer. I musik vil man afspille og tale om den tids europæiske og russiske musik og dans, og man vil producere baggrundsmusik til afslutningen af det tværfaglige projekt. I Hjemmekundskab vil man lave Borsch (Russisk rødbedesuppe) og Blinis (Russiske boghvedepandekager med kaviar) til afslutningen. I historiefaget skal man selvfølgelig fokusere på Ruslandshistorie i 1800-tallet med relevans for teksten og forfatterskabet. F.eks. hvad der i samtiden var af planer om systemreformer, socialreformer, afskaffelse af livegenskab og indførelse af borgerrettigheder, og at angst for stigende radikalisme og revolutionære tendenser i udlandet indstillede reformer, og startede repression af mere liberale ideer og tiltagende censur. Rusland i 1800-tallet blev præget af modstridende strømninger; et voldsomt skisma mellem vestlig og slavisk orientering, som er en vigtig forudsætning for at kunne forstå romanen. Historiske figurer vil til projektets afslutning blive dramatiseret med Tsaren, landadlen, tjenestadlen, middelklassen, købmænd, håndværkere, ufrie livegnebønder og statsbønder, den revolutionære o.s.v. Fordelen ved netop denne spredning i faglige tiltag gør også at undervisningsformen også lettere lader sig variere, hvorfor der her immanent også er en

### At læse Dostojevskijs "Dobbeltgænger"

tilgodeseelse af mulige undervisningsdifferentieringer. Hermed menes bl.a. at elevens succes et sted kan bringes med ind i andre faglige rum omkring dette projekt, hvor den enkelte elev normalt ikke markerer sig. Forudsætningen for at kunne gennemføre de mere fokuserede rene danskfaglige forløb er således, at man har de andre fags tiltag som baggrundsresonans. På vej ind i et fremmed menings og betydningsrum skal man rustes godt. Der er mange intertekstuelle facetter i den lærerfaglige analyse, hvorfor en moderne tekst til sammenligning ikke er inddraget. Mere radikalt vil jeg helt fra start af inddrage ungdomsfilmene "Ghost rider" inspireret af det litterære faustmotiv, men også af dobbeltgængermotivet, hvor hovedpersonens transformationer fra motorcykelstuntmand til flamme-omspunden hævnende knoglemand er det centrale tema.<sup>20</sup> Begrundelsen er at de læsesvage elever i en efteranalyse af filmen bliver aktiverede, som deltagere i en søgen efter filmens struktur og mening, og vil kunne overføre disse til en tolkende læsning. Erfaringen fra **forskelligartede mediers æstetik** er også en del af denne proces. Undervisningen bliver relateret til elevernes sociale, kulturelle erfaringer, også kaldet stilladsring. Til en sådan proces inddrages også én udsendelse fra BBC udsendelsesrækken af Malcolm Bradbury: "Da litteraturen blev moderne", hvor Dostojevskijs forfatterskab på forbilledlig vis belyses og dramatiseres. Den kan trække alle med ind i læseprocessen om romanen, da Bradbury engageret uden unødvendigt svære ord ubesværet formidler forfatterskabet. **Sprog og sprogbrug** i "Dobbeltgænger" diskuteres ved at udvalgte tekstklip fordeles blandt eleverne til læsning og til opsamlende diskussion. Der øves f.eks. i opslag i "Ordbog over det Danske Sprog", som kan vise eleverne, at anderledes og tidligere sprogbrug faktisk nemt kan forklares og forstås.<sup>21</sup> Hvad betyder eksempelvis "titulærråd"? Diskussion af og refleksion over **etiske, æstetiske og historiske aspekter i tekster** bliver til som en opfølgning af en lærerpræsentation af "Det eksistentielle og religiøse" i "Dobbeltgænger". Her skal eleverne efterfølgende på banen omkring det at vælge, og undlade at vælge i deres hverdag, og konsekvenserne heraf, så det ikke forbliver abstrakt. Betydning og mening kan ikke dannes udenfor en kontekst. En nysgerrig og udfordrende søgen af **forskellig slags information** bliver tilrettelagt af læreren, således at litterære opslagsværker (- ikke kun internetbaserede) fremlægges for eleverne, hvorefter de bliver sat til at finde belystende artikler og materialer. Disses værdi diskuteres og sorteres med eleverne. I den forbindelse vil en genrefremlæggelse også komme på banen. Her vil flere

### At læse Dostojevskijs "Dobbeltgængerer"

**litterære genrer** blive trukket frem – ikke for at forvirre, men for at nuancere. F.eks. skal eleverne slå "naturalisme/realisme" op. Flerstemmigheden i romanen skal selvsagt fremlægges for eleverne, men uden det unødvendige fremmedord "polyfoni". Samtidigt skal tekstklip med eksempler gives til eleverne, og disse skal i fællesskab læses og debateres. Den fantastiske genre vil være fin at inddrage til diskussion med eleverne, særligt om denne genre har de samme funktioner i dag, som den havde i hænderne på Dostojevskij, som f.eks. at kunne snakke legalt om tabubelagte emner. Gør det samme sig gældende i dag i den litteratur, som de unge læser?

Hermeneutikken er en metodelære til fortolkning og forståelse, en metodologi der særligt er anvendelig ved "besværlige" tekster. Den hermeneutiske cirkel er en forståelsesbevægelse, som siger at helheden skal forstås ud fra de mange mulige opsamlede enkeltdele og vice versa. Ideen er dog ikke at man kan nå til en endegyldig eller objektiv forståelse, fortolkning er en proces uden en slutning, hvor livsytringer undersøges ved indføling og fantasi. Der er plads til det kontingente, det uafklarede i disse cirkler. Kun igennem et forsøg på at give eleverne historiske, faglige, kulturelle, og menneskelige forudsætninger kan de nå en større forståelse, men kan vi måle den større forståelse? Hvordan viser jeg at undervisningsmålene er nået? Selve den sammensatte tværfaglige proces afstedkommer, som allerede omtalt, produkter fra de forskellige fag i forskellige former. Formernes egne præmisser – i f.eks. dramaet viser jo om forestillingen er lykkedes. Disse kan selvsagt evalueres både med og uden børnene. Herudover indlægges to måneder efter projektets afslutning en individuel læsning af romanen, og en opfølgende skriftelig opgave, hvor det er eleverne tilladt at trække på alle de indsamlede informationer og diskussioner. Elevernes evne til at anvende og disponere de indsamlede informationer vil vise sig med al tydelighed. Her vil man således kunne se, om den litterære klassiker er værd at abonnere på i forhold til en danskfaglig indsats på 9. /10. klasstrin.

## Notehenvvisninger

- <sup>1</sup> Dostojevskij, F. M. Dobbeltgængerer: En Petersborger digtning. 2. udgave, 6. oplag. Gyldendal, 1976. (Gyldendals tranebøger), på dansk ved Ejnar Thomassen, 185 sider, Forlag: Gyldendal, Serie: Gyldendals tranebøger, Originaltitel: Dvojniki, Originaludgave 1846, ISBN: 87-00-38272-8.
- <sup>2</sup> Om adjektivet titulær skrives der "I Ordbog over det danske Sprog": Om indehaver af en titel: som fører vedkommende titel, men ikke har noget tilsvarende embede (ell. myndighed, privilegium, gage); som kun er noget af navn.
- <sup>3</sup> Dostojevskij, F. M. Dobbeltgængerer : En Petersborger digtning. 2. udgave, 6. oplag. Gyldendal, 1976. (Gyldendals tranebøger), på dansk ved Ejnar Thomassen, 185 sider, Forlag: Gyldendal, Serie: Gyldendals tranebøger, Originaltitel: Dvojniki, Originaludgave 1846, ISBN: 87-00-38272-8. Side 158.
- <sup>4</sup> Pusjkin, Aleksandr. Alexander Puschkin 1799-1837 : Mindebog. Udvalg af Puschkin's værker samt to biografiske artikler. Det Schønbergske Forlag, 1937. 202 sider, tavler, illustreret. Forlag: Det Schønbergske Forlag. Heri: Bronzerytteren
- <sup>5</sup> Russiske fortællere fra Alexánder Púsjkin til Mikáil Sjólokhov  
Georg Sarauw; Vibeke Reumert. Udvalgt og indledet af Georg Sarauw, oversat af Georg Sarauw. 320 sider. Forlag: Carit Andersen. 1961 Serie: Omnibusbøgerne. Heri: N.V. Gogol: Nevskij Prospekt. (1835).
- <sup>6</sup> Stender-Petersen, Adolf. Den russiske litteraturs historie. Gyldendal, København, 1970, Bd. 3, siderne 67-89.
- <sup>7</sup> Adalbert von Chamisso. (1781-1838) Peter Schlemihl (1813). Ernst Theodor Amadeus Hoffmann (1776-1822): Sylvesternatten (1815). Oversat af Johannes V. Jensen og Jørgen Årup Hansen. Illustrationer af George Cruikshank. 130 sider, illustreret. Forlag: Skrifola. 1964. Serie: Sesam biblioteket nr.12. Originaltitler: Peter Schlemihl og Die Abenteuer der Sylvester-Nacht fra novellesamlingen: Fantasiestücke in Callot's Manier.
- <sup>8</sup> Girard, René. Job - idol og syndebuk. Dostojevskij : Fra dobbeltgænger til enhed. Anis, 2004. med nyt forord af Hans J. Lundager Jensen vi, 184, 110 sider. Forlag: Anis. Oversættelse af "Dostoievski : du double à l'unité" i: Critiques dans un souterrain. Originaltitler: La route antique des hommes pervers, og: Critiques dans un souterrain. Job - idol og syndebuk / dansk oversættelse ved Hans J. Lundager Jensen og Jørgen Jørgensena. Dostojevskij / oversat fra fransk af Hans J. Lundager Jensen. Trykt tête-bêche. Med litteraturhenvvisninger. ISBN: 87-7457-367-5. Pris ved udgivelsen: kr. 249,00
- <sup>9</sup> Kierkegaard, Søren. Enten-eller. (Ved J.L. Heiberg, Peter P. Rohde, Villy Sørensen) 4. udgave. Gyldendal, 1988. 2 bind. Forlag: Gyldendal. Originaludgave: 1843. ISBN: 87-00-21786-7
- <sup>10</sup> Bachtin, Michail. Dostojevskijs poetik. Anthropos, 1998. 295 s. Forlag: Anthropos Sprog: Svensk ISBN: 9185722146.
- <sup>11</sup> Jones, Malcolm V. Dostoyevskiy after Bakhtin. Readings in Dostoyevsky's fantastic realism. Cambridge University Press. Cambridge 1990.
- <sup>12</sup> Todorov Tzvetan. Den fantastiske litteratur - en indføring, Forlaget Klim, Århus 1989, ISBN 8777240847, side 153.
- <sup>13</sup> Todorov Tzvetan, Den fantastiske litteratur - en indføring, Forlaget Klim, Århus 1989, ISBN 8777240847, side 143.
- <sup>14</sup> Todorov Tzvetan, Den fantastiske litteratur - en indføring, Forlaget Klim, Århus 1989, ISBN 8777240847, side 143.
- <sup>15</sup> Todorov Tzvetan, Den fantastiske litteratur - en indføring, Forlaget Klim, Århus 1989, ISBN 8777240847, side 141.
- <sup>16</sup> Todorov Tzvetan, Den fantastiske litteratur - en indføring, Forlaget Klim, Århus 1989, ISBN 8777240847, side 70.
- <sup>17</sup> Stender-Petersen, Adolf. Den russiske litteraturs historie. Gyldendal, København, 1970, Bd. 3, siderne 67-89.
- <sup>18</sup> Bachtin, Michail. Dostojevskijs poetik. Anthropos, 1998. 295 s. Forlag: Anthropos Sprog: Svensk ISBN: 9185722146. Side 19
- <sup>19</sup> <http://www.faellesmaal.uvm.dk/fag/Dansk/slutmaal.html>
- <sup>20</sup> Ghost rider. DVD (film): Extended cut double disc. SPHE Nordic, 2007, Directed by Mark Steven Johnson, screenstory and screenplay by Mark Steven Johnson, based on the Marvel Comic, produced by Avi Arad m. fl., director of photography Russell Boyd. 1 dvd-video + 1 bonus disc. Forlag: SPHE Nordic. På dvd-etiketten: Extended cut, Feature disc. Medvirkende: Nicolas Cage, Eva Mendes, Wes Bentley, Sam Elliott, Donal Logue,



## At læse Dostojevskijs "Dobbeltgængerer"

Matt Long, Peter Fonda ... et al.. Originalfilmen: USA : Columbia : in association with Crystal Sky : in association with Relativity Media, 2007. SDSD 33519 DD.

<sup>21</sup> <http://ordnet.dk/ods/>

### Anden ikke direkte citeret litteratur

Politikens Ruslandshistorie. 2. rev. udg.. Politiken, 1992. Svend Aage Christensen, f. 1942, Knud Rasmussen, f. 1930, Niels Erik Rosenfeldt, Carsten Pape, Hans Bagger, Bjarne Nørretranders. 4 bd., illustreret. Forlag: Politiken. Originaludgave 1983. ISBN: 8756750862

1 : Indtil 1689 : rigets oprindelse / Svend Aage Christensen, Knud Rasmussen

2 : 1689-1917 : reformer og revolution / Hans Bagger, Bjarne Nørretranders

3 : Efter 1917 : Sovjetstaten / Niels Erik Rosenfeldt, Carsten Pape

4 : 1982-1992 : imperiets sammenbrud / Svend Aage Christensen ... [et al.]

Bradbury, Malcolm. Da litteraturen blev moderne : Ti store forfattere. 3. let reviderede udgave. Gyldendal, 1993. Dansk udgave ved Lisbeth og Hans Hertel. 327 sider, illustreret. Forlag: Gyldendal. Originaltitel: The modern world. Skrevet som uddybning af fjernsynsserien. ISBN: 87-00-16768-1.

Carmichael, Joel. A history of Russia. Hippocrene Books, cop. 1990. xix, ISBN: 0870526243. ISBN: 0870529579

Frank, Joseph, 1918-. Dostoevsky. The seeds of revolt 1821-1849. Forlag: Princeton University Press. cop. 1976 ISBN: 0-691-06260-9

Hansen, Knud, f. 1898. Dostojevskij. Om den russiske forfatter F.M. Dostojevskijs (1821-1881) værker og digtning. 3. udgave. 452 sider. Forlag: Gyldendal. 2005. Med litteraturhenvisninger ISBN: 87-02-04050-6.

Jones, Malcolm V. Dostoyevsky after Bakhtin : Readings in Dostoyevsky's fantastic realism. xvii, 221 s. Forlag: Cambridge University Press 1990. ISBN: 0521384230

Ruslands historie : et kompendium i periodehæfter. Hæfte 1. Den sociale og økonomiske udvikling i første halvdel af det 19. århundrede. Thomas Petersen, f. 1938; Carsten Pape. Forlag: Arkona, 1977-1979

Litteraturhenvisninger. ISBN: 87-87044-08-0. ISBN: 87-87044-06-4

Verdens litteraturhistorie. Politiken, 1971-74. Bind 9. Naturalismen 1860-1890. 1973. Under redaktion af F.J. Billeskov Jansen, Hakon Stangerup og Poul Henning Traustedt. 12 bind, illustreret. Forlag: Politiken.

Litteraturhenvisninger. ISBN: 87-567-1357-6. Bind 9: Naturalismen 1860-1890 af Per Nykrog m. fl. 563 sider, 13 tavler ISBN: 87-567-1533-1

A history of Russia. Nicholas Valentine Riasanovsky, 1923-; Mark D. Steinberg, 1953-. 7. ed.. Oxford University Press, 2005 Nicholas V. Riasanovsky, Mark D. Steinberg. 2 v., illustreret, maps. Forlag: Oxford University Press Includes bibliographical references and index. ISBN: 0195153944. ISBN: 0195153928. ISBN: 0195153936

Russisk litteraturhistorie 1700-1970 : en samling artikler. Ellinor Kolstad; Ragnfrid Stokke. CWK Gleerup, (1974). En samling artikler red. av Ellinor Kolstad, Ragnfrid Stokke. 261 s. Forlag: CWK Gleerup Stief, Carl. Om at læse Dostojevskij. 32 sider Forlag: Vendelkær. 1965.